

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 16 december 2003

B 1119-02

KLAGANDE

GG

Ombud: advokaten MM

MOTPART

Riksåklagaren

SAKEN

Försvårande av miljökontroll

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Övre Norrland, avd. 1, dom den 13 februari 2002 i mål

B 283-00

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom i själva saken ogillar Högsta domstolen åtalet mot GG, i följd varav förordnandet om skyldighet för honom att betala avgift till brottsofferfonden upphävs .

Med ändring av hovrättens dom även i fråga om rättegångskostnader fastställer Högsta domstolen tingsrättens domslut såvitt GG tillerkänts ersättning av allmänna medel samt tillerkänner honom ersättning av allmänna medel för kostnader för försvarare i hovrätten med fjortontusenfyrtiotre (14.043) kr, varav 4.648 kr avser arbete, 6.450 kr tidspillan och 2.945 kr utlägg.

GG tillerkänns ersättning av allmänna medel för försvararkostnader i Högsta domstolen med nittontusentre (19.003) kr, varav 9.648 kr avser arbete, 4.700 kr tidspillan och 4.655 kr utlägg, samt för kostnad för egen inställelse med tretusentrehundra (3.300) kr.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

GG har yrkat att åtalet ogillas. Vid huvudförhandlingen i Högsta domstolen har han dessutom yrkat att hovrättens dom ändras på det sättet att han erhåller ersättning för sina rättegångskostnader vid tingsrätten och i hovrätten med där begärda belopp.

Riksåklagaren har bestritt ändring. Han har överlämnat till Högsta domstolens bedömning om GGs först vid huvudförhandlingen framställda yrkande om ersättning för rättegångskostnader vid tingsrätten och i hovrätten kan tas upp till prövning.

GG har fordrat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

Sveriges advokatsamfund och Konkursförvaltarkollegiernas förening har avgett yttranden i målet.

DOMSKÄL

I 26 kap. 20 § miljöbalken föreskrivs att, om en miljöfarlig verksamhet omfattas av tillståndsplikt, den som utövar verksamheten varje år skall lämna en miljörapport till tillsynsmyndigheten. I miljörapporten skall redovisas de åtgärder som har vidtagits för att uppfylla villkoren i ett tillståndsbeslut och resultaten av dessa åtgärder. Närmare bestämmelser om vad en miljörapport skall innehålla meddelas i föreskrifter av Naturvårdsverket (vid i målet aktuell tid SNFS 1993:1, numera NFS 2000:13), där det också anges att miljörapporten skall vara ingiven senast tre månader från utgången av det kalenderår som rapporten avser, att den skall vara undertecknad av den för verksamheten ansvarige och att anstånd med miljörapportens ingivande kan beviljas i högst tre månader, om det finns särskilda skäl.

Kretselektronik Sweden AB, som under år 1998 bedrev miljöfarlig verksamhet vilken omfattades av tillståndsplikt enligt miljöbalken, försattes den 12 mars 1999 i konkurs, varvid konkursboet omedelbart övertog driften av verksamheten och fortsatte denna fram till den 11 maj 1999, då verksamheten övertogs av ett bolag till vilket konkursboet sålt tillgångarna i rörelsen. Någon miljörapport inkom inte till tillsynsmyndigheten inom föreskriven tid utan först den 2 juli 1999. Frågan i målet är om GG i egenskap av förvaltare i konkursen skall åläggas straffansvar för att inte rapporten lämnades in i tid.

Bestämmelsen i 26 kap. 20 § miljöbalken berör inte uttryckligen det fallet att en miljöfarlig verksamhet övergått till ny utövare innan miljörapport för det senaste kalenderåret avlämnats, och denna fråga har inte heller uppmärksammats i lagmotiven eller i Naturvårdsverkets föreskrifter. Både bestämmelsens avfattning och de allmänna principerna i miljöbalken om en verksamhetsutövares ansvar

talar emellertid för att skyldigheten att lämna rapporten i ett sådant fall övergår på den nye verksamhetsutövaren, låt vara att denne för att kunna fullgöra uppgiften kan vara beroende av medverkan från den som utövade verksamheten under den tid rapporten avser.

Av det anförda följer att, om ett företag på grund av överlåtelse av rörelse övertar driften av den miljöfarliga verksamheten innan miljörapport för det föregående årets verksamhet har lämnats, företaget också övertar skyldigheten att lämna miljörapporten. Det finns inte anledning att se annorlunda på det fallet att driften övertas av den tidigare verksamhetsutövarens konkursbo. Konkursboet var alltså ansvarigt för miljörapportens avlämnande från dagen för konkursutbrottet fram till den 11 maj 1999, då ansvaret övergick på det företag som då övertog driften av verksamheten.

Skyldigheten att lämna miljörapport är straffsanktionerad i 29 kap. 5 och 6 §§ miljöbalken. Enligt den förstnämnda av dessa bestämmelser är det straffbart som försvårande av miljökontroll, om någon med uppsåt eller av oaktsamhet, i strid mot vad som föreskrivs i miljöbalken eller i föreskrifter som har meddelats med stöd av balken, underlåter att lämna underrättelse eller uppgift eller lämnar en oriktig uppgift och därigenom försvårar en tillståndsprövning eller en tillsynsmyndighets verksamhet. I enlighet med 11 § samma kapitel gäller dock att straffansvar inte skall ådömas, om gärningen är att anse som ringa. Det har förutsetts att domstolen vid bedömningen av om en gärning skall betraktas som ringa skall ställa denna i relation till det intresse som regeln omedelbart syftar till att skydda (prop. 1997/98:45 del 1 s. 530 och NJA II 1998 s. 852 f.).

Den berörda regleringen tar i första hand sikte på det fallet att den som har att lämna miljörapporten också har utövat verksamheten under den tid rapporten avser och således normalt får förutsättas ha haft kännedom om skyldigheten att

lämna miljörapport under verksamhetstiden. Om verksamheten övergår till ny utövare innan miljörapporten avlämnats, övertar denne enligt det förut anförda visserligen även skyldigheten att lämna miljörapport, men om övergången sker på grund av att rörelsen överlåts eller av annat sådant skäl har den nye verksamhetsutövaren haft anledning att göra sig förtrogen med de skyldigheter som är förenade med driften av verksamheten liksom – om tiden för avlämnande av miljörapport är nära förestående – det aktuella arbetsläget med avseende på rapporten.

Vid ett konkursutbrott är omständigheterna helt annorlunda. Förvaltaren känner normalt inte närmare till konkursgäldenärens verksamhet före förordnandet, och i inledningsskedet av en företagskonkurs uppkommer ofta åtskilliga problem som kräver en omedelbar lösning för att lagens krav på konkursförvaltningen skall tillgodoses. I den mån företaget inte före konkursutbrottet vidtagit erforderliga förberedelser för att ta fram en miljörapport i tid skall givetvis detta inte drabba förvaltaren i straffrättsligt hänseende.

GG har i Högsta domstolen till förtydligande av sin i tingsrättens dom intagna redogörelse uppgett att han uttryckligen uppdragit åt en av de tidigare ägarna, US, att som anställd hos konkursboet svara för produktionen. Även med beaktande härav får GG anses ha haft det yttersta ansvaret för att rapporten lämnades in i tid.

När GG erhöll förordnande som konkursförvaltare återstod emellertid mindre än tre veckor till dess att miljörapporten skulle vara avlämnad. I målet finns inga uppgifter om vilka förberedelser som inom Krets-elektronik Sweden kan ha företagits för miljörapportens färdigställande men det får förutsättas att konkursboet i den uppkomna situationen utan vidare skulle ha

varit berättigat till anstånd med miljörapportens avlämnande om detta hade be-
gärts. Olägenheterna för tillsynsmyndigheten av att rapporten inte ingavs i tid var
därför begränsade. Det kan visserligen sägas ha inneburit en viss oaktsamhet från
GGs sida att han inte utverkade ett sådant anstånd. Vid en samlad bedömning
måste gärningen dock bedömas som ringa, och den kan därför inte föranleda
straffansvar för GG.

Enligt 31 kap. 2 § rättegångsbalken kan den tilltalade få ersättning av allmänna
medel för vissa rättegångskostnader, om han frikänns i ett mål där åklagaren fört
talan. GG har yrkat ersättning för sådana rättegångskostnader både vid tingsrätten
och i hovrätten, men han har inte före överklagandetidens utgång utan först vid
huvudförhandlingen i Högsta domstolen framställt yrkande om en sådan ändring
av hovrättens dom att han erhåller ersättning för sina kostnader i dessa instanser.
Fråga uppkommer då om det likväl finns förutsättningar för att pröva frågan om
hans rätt till sådan ersättning.

Det finns inte någon bestämmelse i lag om skyldighet för högre rätt att självmant
pröva lägre rätts beslut om rättegångskostnader i brottmål. I praxis har det ändå
sedan länge ansetts att högre rätt utan yrkande har att pröva frågor om skyldighet
att återbetala det allmännas kostnader i lägre rätt i den mån de har anknytning till
ett ändrat bedömande av själva saken. Om den tilltalade fällts till ansvar vid
tingsrätten och i samband därmed förpliktats att återbetala kostnad för offentlig
försvarare till staten, anses sålunda hovrätten även utan yrkande från den tilltalade
sida vara skyldig att upphäva förordnandet om återbetalningsskyldighet för
det fall att hovrätten frikänner den tilltalade, trots att det inte finns någon be-
stämmelse i rättegångsbalken om att en sådan prövning skall göras. Har omvänt
den tilltalade frikänts av tingsrätten och rätten i samband därmed förordnat att
kostnaden för den offentlige försvararen skall stanna på staten, gäller på motsva-

rande sätt enligt praxis att hovrätten oberoende av yrkande från åklagarens sida prövar detta förordnande, om hovrätten dömer honom till ansvar.

I förevarande fall är det inte fråga om betalningsskyldighet för den tilltalade utan om en rätt för honom till ersättning av allmänna medel. Frågan om domstolen kan tillämpa de principer som nyss angetts även i ett sådant fall var föremål för bedömning i rättsfallet NJA 1994 s. 515. I detta fall hade den tilltalade frikänts av tingsrätten och i samband därmed erhållit ersättning av allmänna medel enligt 31 kap. 2 § rättegångsbalken. Sedan åklagaren fullföljt talan i själva saken men utan att framställa något yrkande i ersättningsfrågan dömde hovrätten den tilltalade till ansvar och upphävde ersättningsbeslutet. Efter överklagande från den tilltalades sida i sistnämnda del fann Högsta domstolen det mycket nära sambandet mellan utgången i ansvarsfrågan och den tilltalades rätt till ersättning vara av avgörande betydelse för bedömningen. Starka skäl talade enligt domstolen för att kostnadsfrågan även i den aktuella situationen borde bedömas på samma sätt som frågor om återbetalningsskyldighet till staten. Detta angavs också stämma väl överens med den kostnadskontroll som tillagts domstolarna när det gäller ersättningar av allmänna medel. Hovrätten ansågs därför ha haft rätt att självmant, vid den utgång hovrätten kommit till i ansvarsfrågan, upphäva tingsrättens beslut om ersättning av allmänna medel till den tilltalade.

I förevarande fall är situationen den omvända: den tilltalade frikänns i Högsta domstolen efter att ha fällts till ansvar i hovrätten. Den motivering som anfördes i 1994 års rättsfall har emellertid i princip tillämplighet även på denna situation, och det skulle framstå som mindre följdriktigt, om en analogi med den praxis som har utbildat sig vid prövningen av frågor om återbetalningsskyldighet till staten skulle göras ensidigt till statens fördel, när det är fråga om ersättning enligt 31 kap. 2 § rättegångsbalken. Det anförda leder till att högre rätt oberoende av ändringsyrkande bör kunna göra ändring i lägre rätts beslut om sådan ersätt-

ning även till den tilltalades fördel, om utgången i den högre rätten i själva saken föranleder det. Detta förutsätter självfallet att den tilltalade framställt ersättningsyrkandet före handläggningens slut i den lägre rätten.

De rättegångskostnader för vilka GG begärt ersättning i målet får anses skäligen motiverade för tillvaratagande av hans rätt. Han är således berättigad till ersättning för dessa kostnader.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Lars K Beckman, Munck (referent),
Lennander, Victor (skiljaktig) och Dahllöf
Föredragande revisionssekreterare: Sjöblom

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till

Mål nr

PROTOKOLL

B 1119-02

2003-11-18

Justitierådet Victor är skiljaktig när det gäller frågan om ersättning för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten och anför:

”Som allmän princip gäller att beslut i lägre rätt skall omprövas av högre rätt endast i de fall som beslutet har överklagats till den högre rätten. Beträffande sådan skyldighet att ersätta staten för vad som enligt rättens beslut betalats av allmänna medel som föreskrivs i 31 kap. 1 § rättegångsbalken har det dock i praxis ansetts att högre rätt utan yrkande skall pröva frågor om ersättningskyldigheten i lägre rätt i den mån denna har anknytning till en ändrad bedömning i ansvarsfrågan. Denna praxis har uppenbarligen samband med den i 31 kap. 9 § föreskrivna skyldigheten för rätten att självant pröva i vad mån kostnad som enligt rättens beslut skall utgå av allmänna medel skall återgäldas av den tilltalade eller annan eller om den skall stanna på staten.

I NJA 1994 s. 515 ansågs att motsvarande ordning kunde tillämpas även i förhållande till sådan rätt till ersättning av allmänna medel för rättegångskostnader som en tilltalad tillerkänts med stöd av 31 kap. 2 § första stycket i samband med en frikännande dom. En hovrätt fick därför anses ha haft rätt att självant upphäva ett i tingsrätt fattat beslut om sådan ersättning av allmänna medel när den fällde den tilltalade till ansvar. Enligt domskälen ansågs det mycket nära sambandet mellan utgången i ansvarsfrågan och den tilltalades rätt till ersättning vara av avgörande betydelse för bedömningen. Vad som avsågs därmed är uppenbarligen att rätt till ersättning endast finns vid en frikännande dom.

I förevarande fall är fråga om motsvarande ordning bör tillämpas också när det gäller ersättning enligt 31 kap. 2 § första stycket för rättegångskostnader i lägre rätt i samband med en frikännande dom i högre instans. För en sådan ordning kan de skäl som anfördes i 1994 års fall i viss mån anses tala. Den skillnaden föreligger dock att medan det vid en fällande dom inte finns någon rätt till ersättning (här bortses från ersättning enligt paragrafens tredje stycke) så förutsätter rätten till ersättning vid frikännande dom att kostnaderna varit skäligen motiverade för att den tilltalade skulle kunna ta tillvara sin rätt. Prövningen förutsätter alltså en materiell bedömning som inte har något direkt samband med utgången i ansvarsfrågan och över vilken parterna bör beredas tillfälle att yttra sig.

Mot bakgrund av det nu anförda och med beaktande av den återhållsamhet som bör iakttas med att utan stöd av lag avvika från principen att beslut i lägre rätt skall omprövas av högre rätt endast i de fall som beslutet överklagats föreligger det enligt min mening inte tillräckliga skäl för att anse att det föreligger en skyldighet (eller möjlighet) för högre rätt att självmant pröva frågor om rätt till ersättning för rättegångskostnader i lägre rätt i samband med en frikännande dom. Enligt min mening borde därför det först efter slutanförendena i Högsta domstolen framställda yrkandet om ersättning för rättegångskostnader vid tingsrätten och i hovrätten ha avvisats som för sent framställt.”